

כבוד רבו - המשק - כלל ד"א

כללי: דף לב ע"ב - לג ע"ב עוסקים כולם בכבוד רבו.
אנו מחלקים את הלימוד לשבועות על פי כמות, אך יש לנסות ולסכם אותם כיחידה אחת ולבחון לאורך כל הסוגיות את מושגי הכבוד והיחס הראוי בין רב לתלמיד.

1. זקן גיל או חכמה

בסוף לב ע"ב מובאת מחלוקת משולשת בשאלה האם הזקן שאנו מצווים בכבודו הוא מבוגר בגיל או חכם. - מהו מקור הכבוד לפי כל הדעה?

למחלוקת יש השלכות לגבי עיצוב הסדר החברתי ויחסי הדורות - איזו חברה עדיפה לדעתכם?
מחלוקת זו מופיע גם בפרקי אבות בין רבי יוסי ברבי יהודה לרבי:

משנה מסכת אבות פרק ד משנה כ

אלישע בן אבויה אומר הלומד ילד למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר מחוק
רבי יוסי ברבי יהודה איש כפר הבבלי אומר הלומד מן הקטנים למה הוא דומה לאוכל ענבים ושותה יין
מגתו והלומד מן הזקנים למה הוא דומה לאוכל ענבים בשולות ושותה יין ישן רבי אומר אל תסתכל בקנקן
אלא במה שיש בו יש קנקן חדש מלא ישן וישן שאפילו חדש אין בו:

מדוע נבחר דווקא היין כמשל לחכמה?

על ההבדל בין חכמת הצעיר לחכמת הזקן אומר ר' עובדיה מברטנורא בפירושו לאבות:

ר' עובדיה מברטנורא מסכת אבות פרק ד' משנה כ'

ענבים קהות - שלא נתבשלו כל צרכן ומקהות את השינים. כך חכמת הילד לא נתייבשה כל צרכה ואין דבריו מתקבלים ומתישבים על הלב:
יין מגתו - ששמריו מעורבים בתוכו. כך חכמת הילד תערובת ספיקות יש בה:

וראו גם דברי המדרש על שלמה המלך:

שיר השירים רבה פרשה א ד"ה י ד"א שיר

ג' ספרים כתב משלי וקהלת שיר השירים. אי זה מהן כתב תחלה?
ר' חייא רבה ורבי יונתן רבי חייא רבה אמר משלי כתב תהלה ואח"כ שיר השירים ואח"כ קהלת ומייתי לה
מהאי קרא וידבר ג' אלפים משל, משל זה ספר משלי, ויהי שירו חמשה ואלף זה שיר השירים, וקהלת בסוף
אמר,
מתנייתא דרבי חייא רבה פליגא על הדין שמעתא, מתנייתא אמרה שלשתן כתב כאחת ושמעתא אמרה כל חד
וחד בפני עצמו,
תני רבי חייא רבה רק לעת זקנת שלמה שרתה עליו רוח"ק ואמר ג' ספרים משלי וקהלת ושיר השירים,
ר' יונתן אמר שה"ש כתב תחלה ואח"כ משלי ואח"כ קהלת ומייתי לה ר' יונתן מדרך ארץ כשאדם נער אומר
דברי זמר, הגדיל אומר דברי משלות, הזקין אומר דברי הבלים,
ר' ינאי חמוי דר' אמי אמר הכל מודים שקהלת בסוף אמרה.

← ע"פ האופי והמסר של כל הספרים – נסו לאפיין את ההבדל בין צעירים, מבוגרים וזקנים, לפי הדעות השונות.

גם קהלת הביע את דעתו בנושא ראו קהלת פרק ד' פסוק יג.
השוו את הדעות לשירי סוף הדרך של לאה גולדברג:

שירי סוף הדרך / לאה גולדברג	
א	ב
<p>הדרך יפה עד מאד אמר הנער. הדרך קשה עד מאד אמר העלם. הדרך ארכה עד מאד אמר הגבר. ישב הזקן לנוח בצד הדרך.</p> <p>צובעה השקיעה שיבתו בפז ואדם, הדשא מבהיק לרגליו בטל הערב, ציפור אחרונה של ים מזמרת: התזכור מה יפתה, מה קשתה, מה ארכה הדרך?</p>	<p>אמרת: יום רודף יום ולילה - לילה. הנה ימים באים, בלבך אמרת. ותראה ערבים ובקרים פוקדים חלוניך, ותאמר: הלא אין חדש תחת השמש.</p> <p>והנה אתה בא בימים, זקנת ושבת, וימיך ספורים ויקר מנינם שבעתיים, ותדע: כל יום אחרון תחת השמש, ותדע חדש כל יום תחת השמש.</p>

← עם איזו דעה במדרש תסכים לאה גולדברג? לפי המשוררת, האם הזקנה מביאה למסקנתו של קהלת?

על הכבוד כלפי חכם שאינו זקן, מענין לבחון גם את המסופר על רבי אלעזר בן עזריה ביום שמינו אותו לנשיא. אנו מצטרפים לסיפור כאשר רבי אלעזר בן עזריה הולך להתייעץ עם אשתו האם לקבל את המינוי. (את הסיפור כולו ניתן למצוא בעברית בספר האגדה בפרק מעשי חכמים – על רבן גמליאל השני (עה)).

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כ"ז עמוד ב'

<p>רש"י שם. <u>לית לך חיורתא</u> - אין לך שערות לבנות של זקנה, ונאה לדרשן להיות זקן. <u>שמונה עשר דרי חיורתא</u> - שמונה עשרה שורות של זקנה.</p>	<p>אמר להו: איזיל ואימליך באינשי ביתי. אזל ואמליך בדביתהו. אמרה ליה: דלמא מעברין לך? אמר לה: [לשתמש אינש] יומא חדא בכסא דמוקרא ולמחר ליתבר. אמרה ליה: לית לך חיורתא. [שערות לבנות] ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה, אתרחיש ליה ניסא ואהדרו ליה תמני סרי דרי חיורתא. היינו דקאמר רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה, ולא בן שבעים שנה.</p>
---	--

2. קימה והידור

הגדרות בסיסיות ניתן למצוא בברייתא הבאה:

תוספתא מסכת מגילה (ליברמן) פרק ג' הלכה כ"ד

אי זו היא קימה שאמרה תורה מפני שיבה תקום עומד מפניו שואל ומשיב בתוך ארבע אמות.
אי זהו הדרון שאמרה תורה והדרת פני זקן לא עומד במקומו ולא מדבר במקומו ולא סותר את דברו נוהג

בו מורא ויראה משא ומתן בכניסה וביציאה והן קודמין לכל אדם שנ' ואתן אתם ראשים על העם .
 כמובן שמתבקשת השוואה לברייתא איזהו מורא ואיזהו כיבוד שבסוף לא ע"ב.
 לאור הדומה והשונה, נסו לאפיין את מהות הכבוד הניתן להורים מול זה הניתן לחכמים.

3. עוד על מחילת כבוד של הרב

מסכת נדרים בתלמוד הבבלי, מסתיימת ברצף של סיפורים שעניינם חכמים שנדרשו למחול על כבודם על מנת לפתור כסוכים זוגיים בין בעל לאשתו.

תלמוד בבלי מסכת נדרים דף ס"ו עמוד ב'

ההוא דאמר לה לדביתהו קונם שאי את נהנית לי עד שתטעימי תבשילך לרבי יהודה ולר"ש, ר' יהודה טעים, אמר: ק"ו, ומה לעשות שלום בין איש לאשתו - אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים המאירים בספק, ואני - על אחת כמה וכמה; ר"ש לא טעים, אמר: ימותו כל בני אלמנה ואל יזוז שמעון ממקומו, ועוד, כי היכי דלא לתרגלי למינדר. ההוא דאמר לדביתהו קונם שאי את נהנית לי עד שתרוקי בו ברשב"ג, אתת ורקק אלבושיה. א"ל רב אחא מדפתי לרבינא: והא האי לזילותא קא מיכוין! א"ל: מירק על מני דרשב"ג זילותא רבתא היא.

ההוא דאמר לה לדביתהו קונם שאי את נהנית לי עד שתראי מום יפה שביך לר' ישמעאל בר' יוסי. אמר להם שמא ראשה נאה? אמרו לו סגלגל. שמא שערה נאה? דומה לאניצי פשתן. שמא עיניה נאות? טרוטות הן. שמא אזניה נאות? כפולות הן. שמא חוטמה נאה? בלום הוא. שמא שפתותיה נאות? עבות הן. שמא צוארה נאה? שקוט הוא. שמא כריסה נאה? צבה הוא. שמא רגליה נאות? רחבות כשל אווזא. שמא שמה נאה? לכלוכית שמה. אמר להן: יפה קורין אותה לכלוכית, שהיא מלוכלכת במומין, ושרייה.

ההוא בר בבל דסליק לארעא דישראל, נסיב איתתא, אמר לה: בשילי לי תרי טלפי, בשילה ליה תרי טלפי, רתח עלה. למחר אמר לה: בשילי לי גריוא, בשילה ליה גריוא. אמר לה: זילי אייתי לי תרי בוציני, אזלת ואייתי ליה תרי שרגי. אמר לה: זילי תברי יתהון על רישא דבבא. הוה יתיב בבא בן בוטא אבבא וקא דאין דינא, אזלת ותברת יתהון על רישיה. אמר לה: מה הדין דעבדת? אמרה ליה: כך ציוני בעלי. אמר: את עשית רצון בעליך, המקום יוציא ממך שני בנים כבבא בן בוטא.

ר"ן [רבנו ניסים] שם:

ימותו כל בני אלמנה - קלל הבעל שימות ותהא אשתו אלמנה ועוד קלל בניו שיקראו בני אלמנה לאחר מיתתו שימותו גם הם.

והא האי לזילותא הוא דאכוון - וכיון שכן לרוק בגופו של רבן שמעון בן גמליאל נתכוון.

על מנת שתראי מום יפה שביך - אסרה בהנאתו אם תוכל להראות שום דבר נאה בה לר' ישמעאל ברבי יוסי מום כמו מאום כדכתיב (איוב לא) ובכפי דבק מאום והוא כמו מאומה ושרייה שלא מצא שום דבר נאה ואית דגרסי עד שתראי מום יפה כלומר שתהא אסורה עד שתראה היא דבר נאה בגופה לר' ישמעאל וכשראה ר' ישמעאל ששמה נאה לה התירה.

סגלגל- עגול.

טרוטות- עגולות.

בלום- סתום כמו אוצר בלום (בבא בתרא דף נח) .

כפולות- גדולות.

שקוט- קצר כדתנן בבכורות (דף מג): צוארו שקוט.

צבה - נפוח.

בוציני- תרגום של אבטיחים.

שרגי- נרות דמתרגמינן בוציני.

תברינהו אבבא - מתוך שהיה כעוס על מעשיה אמר לה דלתברינהו אדשא והיא חשבה שתשברם בראש בבא בן בוטא.

שני בנים כבבא- כנגד תרין שרגי ואייתי הכא האי עובדא לאשמועינן חסידותיה דבבא בן בוטא כי היכי דאייתי הכא עובדא דרבן שמעון בן גמליאל ודרבי ישמעאל.

← איך הייתם נוהגים לו אתם החכמים בכל אחד מהסיפורים?

← מדוע ציוו הבעלים על נשותיהן לבזות את החכמים? כיצד 'התופעה הזו' אמורה להשפיעה על החלטתם של חכמים?

← כיצד ניתן להבין את דבריו החריפים של ר' שמעון – 'מותו כל בני אלמנה ואל יזוז שמעון ממקומו'?

בענין זה ראו את דברי הראש על הקל וחומר מסוטה שעושה רבי יהודה בסיפור הראשון:

הראש על מסכת סוטה

'ממקומו - לזלזל בכבוד תורתו. ולא דמי להשקאת סוטה שקינא לה בעלה לשם שמים על שראה אותה עובדת על דת יהודית.'

מחילת הכבוד של רב באה לפעמים בעקבות קירבה יתרה שיש בינו לבין תלמידיו. על היתרונות והחסרונות באווירה זו ראו את דברי מרכבת המשנה:

משנה מסכת אבות פרק א

<p>משנה ד: יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים קבלו מהם יוסי בן יועזר אומר יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק בעפר רגליהם והוי שותה בצמא את דבריהם:</p> <p>משנה ו': יהושע בן פרחיה ונתאי הארבלי קבלו מהם יהושע בן פרחיה אומר עשה לך רב וקנה לך חבר והוי דן את כל האדם לכף זכות:</p>	<p>מרכבת המשנה לר"י אלאשקר על משנה ז': הנה ג"כ יהושע בן פרחיה בא לחזק דברי רבותיו. הנה כנגד מה שאמר יוסי בן יוחנן יהי ביתך בית ועד לחכמים, אמר עשה לך רב. והוא מבואר כמו שביארנו, שאעפ"י שהם רגילים אצלו, יהיו במדרגת הרב ולא במדרגת החבר.</p>
---	---

4. יוכל יעצים עיניו כמי שלא ראהו

עצימת העיניים לא תמיד נובעת מחוסר כבוד, ראו את המסופר ביבמות: (תרגום של שני הסיפורים ניתן למצוא בספר האגדה, בפרק מעשי חכמים, ר' יוחנן, תיב)

תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק ב דף ד טור ב/ה"א

ר' יוחנן הוה מיסתמך על ר' יעקב בר אידי והיה ר' אלעזר חמי ליה ומיטמר מן קדמוי אמר הא תרתי מילין הדין בבלייא עביד בי חדא דלא שאל בשלומי וחדא דלא אמר שמועתא משמי א"ל כך אינון נהגין גביהן זעירא לא שאל בשלמיה דרבה דאינון מקיימין ראוני נערים ונחבאו מי מהלכין חמי ליה חד בית המדרש א"ל הכא הוה ר"מ יתיב דרש ואמ' שמועתא מן שמייה דר' ישמעאל ולא אמ' שמועת' מן שמייה דר' עקיבה א"ל כל עלמ' ידעין דר"מ תלמידו דר' עקיב' אמר לו כ"ע ידעין דר' אלעז' תלמידיה דר' יוחנן מיהו מיעבור קומי אהדורי צילמיה א"ל מה איתפליג ליה איקר אלא עבור קומוי וסמי עיניה א"ל ר' אלעזר יאות עבד דלא עבר קומיך א"ר יעקב בר אידי יודע את לפייס

5. אמירת דבר בשם רבו

מחוות כבוד נוספת היא להגיד שמועה בשם הרב – האם חייבים לעשות זאת?

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף צו עמוד ב

<p>רש"י שם <u>חברותא נמי</u>- את תלמידי אתם עושים חבירי שאתם מביאים לי ראייה מרבי אלעזר ורבי יוסי שהיו חברים.</p>	<p>...אזל ר' אלעזר אמר לשמעתא בי מדרשא, ולא אמרה משמיה דר' יוחנן. שמע רבי יוחנן, איקפד. עול לגביה רבי אמי ור' אסי, אמרו ליה: לא כך היה המעשה בבית הכנסת של טבריא, בנגר שיש בראשו גלוסטרא שנחלקו בו רבי אלעזר ורבי יוסי, עד שקרעו ספר תורה בחמתן? קרעו ס"ד? אלא אימא: שנקרע ס"ת</p>
--	--

וכן עשה יהושע- העיד עליו המקרא שכל מה שעשה מפי משה עשה ואפי' מה שאמר סתם שהרי א"א בכל דבר ודבר שאמר יהושע אמר כך אמר משה ואפילו הכי אסהיד קרא דמפי משה הוה.

שיאמרו דבר שמועה מפי בעולם הזה- שיהיו שפתי נעות בקבר כאילו אני חי.

דובבות- נעות לשון דבר שמרתיח ומבצבץ.

כומר- כלי שמניחין בו ענבים עד שמתחממין ויינו נוח לצאת כמו מכמר בישראל דתמיד נשחט (פסחים נח).

דובב- היין רוחש ונע ויוצא למעלה דובב פריט"ה.

בחמתו, והיה שם רבי יוסי בן קיסמא, אמר: תמיה אני אם לא יהיה בית הכנסת זו עבודת כוכבים! וכן הוה. הדר איקפד טפי, אמר: חברותא נמי! עול לגביה ר' יעקב בר אידי, א"ל: [יהושע י"א] כאשר צוה ה' את משה עבדו כן צוה משה את יהושע וכן עשה יהושע לא הסיר דבר מכל אשר צוה ה' את משה, וכי על כל דבר שאמר יהושע היה אומר להם כך אמר לי משה? אלא יהושע יושב ודורש סתם, והכל יודעין שתורתו של משה היא, אף ר' אלעזר תלמידך יושב ודורש סתם, והכל יודעין כי שלך היא. אמר להם: מפני מה אי אתם יודעין לפייס כבן אידי חברינו! +תהלים ס"א+ אגורה באהלך עולמים? וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים? אלא אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעוה"ז; דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי: כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפי בעולם הזה, שפתותיו דובבות בקבר. אמר ר' יצחק בן זעירא, ואיתימא שמעון נזירא: מאי קרא? [שיר השירים ז'] וחכך כיון הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים, ככומר של ענבים, מה כומר של ענבים - כיון שמניח אדם אצבעו עליו מיד דובב, אף תלמידי חכמים - כיון שאומרים דבר שמועה מפייהם בעוה"ז, שפתותיהם דובבות בקבר.

- ↔ האם תלמיד חייב להגיד דבר בשם רבו?
- ↔ האם המניע לאמירת דבר בשם הרב הא כבוד? אילו עוד הסברים ניתן לתת?

6. על הבעייתיות שבחחילה על כבוד

האם מותר לרב למחול על כבודו לפי המקורות הבאים?

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קיג עמוד ב

אמר רבי אחא בר אבא אמר רבי יוחנן: מניין לשנוי בגדים מן התורה, שנאמר [ויקרא ו] ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים. ותנא דבי רבי ישמעאל: לימדך תורה דרך ארץ, בגדים שבישל בהן קדירה לרבו - אל ימזוג בהן כוס לרבו. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: גנאי הוא לתלמיד חכם שיצא במנעלים המטולאים לשוק. והא רבי אחא בר חנינא נפיק! - אמר רבי אחא בריה דרב נחמן: בטלאי על גב טלאי. ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו - חייב מיתה, שנאמר [משלי ח] כל משנאי אהבו מות אל תקרי משנאי אלא משניאי.

רש"י
נקראת על שמו- של [אותו] תלמיד שטרח בה כדכתיב ובתורתו דמשמע של כל אדם.
ילמד אדם- מרבו עד שתהא גירסת התלמוד ופירושו שגורה לו בפיו.
ואח"כ יהגה- יעיין בתלמודו לדמות מילתא למילתא להקשות ולתרוץ ובראשונה לא יעשה כן שמא יבטל והרב לא ימצא לו כל שעה ועוד לאחר ששנה הרבה הוא מתיישב בתלמודו ומתרוץ לעצמו דבר הקשה וה"נ אמרינן בהרואה (ברכות דף סג): הסכת הס ואח"כ כתת ומייתנין להא דרבא התם.
דלא ידע מאי קאמר- שאין רבו יודע לפרש לו כלום.
גרסה- לשון גרש וכרמל (ויקרא ב) שלא היה טוחן הדק אלא כריחים של גרוסות המחלקין חיטה לשנים או לארבע [לצורך] מאכל

ומומלץ ללמוד את גמרא במסכת נדרים סא ע"א - ע"ב על האיסור להשתמש בכתרה של תורה מחד ואת דברי הרבה המתיר לחכמים לקבל 'פרוטקיציה' בגלל היותם בני תורה'.

ג. קימה מפני ביכורים

המשנה במסכת ביכורים מתארת את השיירה המוכבדת של מביאי הביכורים ואיך היו מכבדים את הבאים.

תלמוד ירושלמי מסכת ביכורים פרק ב דף סה עמוד ב/ה"ד

משנה ג' - הקרובים מביאין ביכורים וענבים והרחוקים מביאין גרוגרות וצימוקים והשור הולך לפניו וקרניו מצופות זהב ועטרה של זית בראשו והחליל מכה לפניו עד שהן מגיעי' קרוב לירושלם הגיעו קרוב לירושלם שלחו לפניו ועיטרו את ביכוריהן הפחות והסגנים והגזברי' יוצאין לקראתן לפי כבוד הנכנסי' היו יוצאין כל בעלי אומניו' שבירושלם היו עומדין מפניהן ושואלין בשלומן ואו' אחינו אנשי מקום פלוני באתם בשלום

על קביעת המשנה שהיו יוצאים לקראת העולים לפי כבודו הנכנסים שואל הירושלמי בעמוד ג':

וכי יש קטון וגדול בירושלם?

אלא כיני מתנית' באוכלוסין לפי רוב נכנסין היו יוצאין. ולא כן תני תקום והדרת מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור שאין בה חסרון כיס שנייא היא הכא שהוא אחת לקיצים רבי יוסי בי ר' בון בשם ר' חונא בר חייא בוא וראה כמה גדול כוחן של עושי מצוות שמפני זקן אין עומדין ומפני עושי מצוות עומדין א"ר יוסי בי ר' בון אילין דקיימין מן קומי מיתא לא מן קומי מיתא אינון קיימין לון אלא מן קומי אילין דגמלים ליה חסד

- ↔ מהירושלמי עולה כי בשעת הבאת הביכורים ביטלו את היררכית הכבוד בירושלים – מדוע?
- ↔ לפני מביאי ביכורים בעלי מלאה קמים אך לפני זקנים לא - השוו את הנימוק שמביא הירושלמי לנימוק של הבבלי אצלנו. – מה ההבדל העקרוני בניהם?
- ↔ ביטול מלאכה של פועלים - במקביל לדיון על ביטול מלאכה בשביל לומר שלום לרבו או למביאי הביכורים, יש דיון גם על הפסקת העבודה לצורך תפילה וברכת המזון – המעוניינים להשוות ראו ברכות טז ע"א מהמשנה עד הנקודתיים.
- ↔ המשך הירושלמי בביכורים עוסק בקימה מפני חכמים – המעוניינים מוזמנים לעיין.